

W kierunku globalizacji pracy

Radostaw Malik

Streszczenie

Państwa, korporacje transnarodowe, międzynarodowe organizacje gospodarcze i organizacje pozarządowe stanowią grupy zasadniczych uczestników globalizacji. Działania tych grup podmiotów przyczyniły się do globalizacji pracy. Liberalizacja polityczna i gospodarcza państw doprowadziła do powstania przestrzeni bardziej swobodnych przepływów gospodarczych i łatwiejszej dyfuzji innowacji organizacyjnych i technologicznych oddziałujących na rynki pracy. Architektura systemu globalnych przepływów, w tym podstawowe regulacje rynków pracy, została opracowana na forum międzynarodowych organizacji gospodarczych. Przemiany rynków pracy pod wpływem globalizacji były w praktyce wdrażane w ramach działalności korporacji transnarodowych. Istotne znaczenie miało dążenie KTN do podnoszenia międzynarodowej konkurencyjności za sprawą delokalizacji działalności gospodarczej i rozwoju technologii wspierających robotyzację i automatyzację pracy. Organizacje pozarządowe, w tym m.in. działalność ruchu sprawiedliwego handlu, oddziaływały na globalne rynki pracy przez promowanie standardów pracy i ograniczanie nadużyć.

Słowa kluczowe: praca, globalizacja, globalizacja pracy, liberalizacja, delokalizacja, robotyzacja, automatyzacja

Wstęp

Oddziaływanie globalizacji na rynki pracy było przedmiotem refleksji badaczy, którzy tak jak Anna Zorska przyczynili się do lepszego poznania współczesnej fali globalizacji zapoczątkowanej w połowie lat 80. XX wieku¹. W dyskursie naukowym poddawano refleksji liczne obszary pozytywnego oraz negatywnego oddziaływania globalizacji na rynki pracy, co pozwoliło zauważyć, że globalizacja wywarła silny i niejednoznaczny wpływ na istotny aspekt społecznej i gospodarczej działalności człowieka, jakim jest praca.

Omawiając negatywne obszary oddziaływania globalizacji na rynki pracy, zwracano uwagę m.in. na rezultaty postępu naukowo-technicznego i umiędzynarodowienia technologii, prowadzącego do rosnącej automatyzacji i robotyzacji pracy, co według niektórych autorów ogranicza popyt na pracę, prowadząc do sytuacji, w której staje się ona w coraz większym stopniu przywilejem dostępnym dla nielicznych². Wskazywano również przykłady negatywnych reperkusji międzynarodowego przenoszenia produkcji przez korporacje transnarodowe na rynki pracy w gospodarkach goszczących, zazwyczaj w państwach rozwijających się, podkreślając m.in. ograniczony zakres ochrony pracowników, niedostateczne standardy bezpieczeństwa pracy i rażąco niskie wynagrodzenia³.

Z drugiej strony istotne znaczenie w dyskursie badawczym uzyskały analizy podkreślające pozytywne aspekty oddziaływania globalizacji na rynki pracy, które ukazały między innymi wzrost zatrudnienia w krajach rozwijających się i wiążące się z tym bezprecedensowe tempo ograniczania ubóstwa w gospodarkach takich jak Chiny⁴ czy Indie⁵, które szybko i umiejętnie, choć na różnych zasadach, włączyły się w procesy globalizacji. W dyskursie popularno-naukowym zbiorowe imaginarium potencjalnych beneficjentów i poszkodowanych przez globalizację pracy koncentrowało się na (spopularyzowanej przez Friedmana) metaforze płaskiego świata, który dla jednych stanowił obietnicę nieograniczonego konkurowania

¹ A. Zorska, *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 216–217.

² J. Rifkin, *The End of work*, Putmans, New York 1995.

³ J.E. Stiglitz, *Globalization and its Discontents*, Norton, New York 2002.

⁴ A. Zorska, *Droga Chin ku globalizacji*, w: *Procesy globalizacji*, red. J. Rymarczyk, B. Skulska, W. Michalczyk, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 512–523.

⁵ A. Zorska, *Rozwój gospodarczy kraju w dobie globalizacji. Przykład Indii*, w: *Nauki ekonomiczno-społeczne i rozwój*, red. K. Żukrowska, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 93–108.

o wartościowe i dobrze płatne miejsca pracy w globalnej gospodarce, a zdaniem drugich wieścił nadejście czasów niestabilności zatrudnienia, tymczasowości pracy i zmniejszających się dochodów⁶.

Wielość wątków podejmowanych w badaniach naukowych dotyczących oddziaływania globalizacji na rynki pracy oraz złożoność tego zagadnienia powoduje, że autorzy jedynie nielicznych publikacji postawili sobie za cel przedstawienie syntezy tego zjawiska⁷. Istotne jest tym samym przygotowanie wstępu do analizy, która obejmowałaby oddziaływanie procesów globalizacji na rynek pracy. Celem tego artykułu jest analiza i synteza wybranych kierunków oddziaływania globalizacji na rynki pracy oraz wskazanie kierunku dalszych badań. Aby nadać odpowiedni kształt analizie tak złożonych i wielowątkowych zjawisk, wykorzystana została klasyfikacja głównych grup podmiotów – uczestników globalizacji, zaproponowana przez A. Zorską w książce *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*.

6.1. Podmioty uczestniczące w globalizacji a kierunki ewolucji rynków pracy

Według A. Zorskiej w procesie globalizacji uczestniczą różne grupy podmiotów, wśród których największe znaczenie mają: państwa, korporacje transnarodowe (KTN), międzynarodowe organizacje gospodarcze oraz organizacje pozarządowe. Autorka zauważyła, że „w obecnym, pluralistycznym układzie podmiotów następują zmiany ich siły, wzajemnych relacji oraz interakcji, a w konsekwencji tworzy się nowa, złożona «topografia interesów» ponadnarodowych”⁸. Wskazane grupy ważnych podmiotów globalizacji w różnorodny i złożony sposób oddziałują na rynki pracy, kształtując kierunki ich ewolucji.

6.1.1. Państwa – liberalizacja międzynarodowych przepływów

Istotnym nurtem oddziaływania państw jako podmiotów globalizacji na rynki pracy była liberalizacja polityczna i gospodarcza. Na podstawie wyników

⁶ T.L. Friedman, *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar Straus Giroux, New York 2005.

⁷ S. Williams, H. Bradley, R. Devadason, M. Erickson, *Globalization and Work*, Polity Press, Cambridge 2013.

⁸ A. Zorska, *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*, PWE, Warszawa 2007, s. 20.

długookresowych międzynarodowych analiz podejmujących próbę pomiaru światowego poziomu wolności gospodarczej⁹ oraz politycznej¹⁰ można zaobserwować ekspansję liberalizmu od końca lat 80. XX wieku do początku pierwszej dekady XXI wieku, następnie okres krótkotrwałej stagnacji i regresu w drugiej dekadzie XXI wieku. Okres światowej liberalizacji od lat 80. XX wieku to czas włączenia nowych rynków, m.in. Chin, Indii, państw powstałych po upadku ZSRR, w procesy międzynarodowej wymiany towarów i usług oraz okres aktywizacji międzynarodowych przepływów między gospodarkami UE, jakie miały miejsce w związku z postępowaniem integracji oraz wewnętrzną liberalizacją gospodarek państw członkowskich UE, czemu towarzyszyły silne tendencje do zwiększenia zakresu deregulacji gospodarczej w USA. Liberalizacja polityczna i gospodarcza w państwach narodowych stworzyła fundament dla liberalizacji przepływów w światowej gospodarce, co zostało potwierdzone i zinstytucjonalizowane za sprawą decyzji podjętych na forum międzynarodowych organizacji gospodarczych.

Liberalizacja światowej gospodarki przebiegała nierównomiernie zarówno w ujęciu geograficznym, jak i pod względem różnego tempa redukcji barier w ramach przepływów kapitału, wiedzy, towarów, usług oraz ludzi. Wydaje się, że podana kolejność dość dobrze odzwierciedla zakres liberalizacji poszczególnych kategorii przepływów w światowej gospodarce w ostatnich trzech dekadach, kiedy to zakres mobilności kapitału i wiedzy został znacznie zwiększony, a zmiany w międzynarodowych przepływach usług i ludzi, mimo widocznego postępu, cechowały się wyraźnie mniejszą dynamiką. Ograniczenie barier w przypadku międzynarodowych przepływów oddziaływało w złożony i niejednoznaczny sposób na rynki pracy w globalnej gospodarce.

W obszarze liberalizacji przepływów wiedzy za ważny obszar oddziaływania na rynki pracy można uznać m.in. powstanie międzynarodowych sieci badawczo-rozwojowych organizowanych przez korporacje transnarodowe (KTN)¹¹, które doprowadziło do rozwoju miejsc pracy związanych z tworzeniem i komercyjnym wykorzystaniem wiedzy w krajach rozwijających się i transformujących

⁹ J. Gwartney, R. Lawson, J. Hall, *Economic Freedom of the World 2017 Annual Report*, 2017, s. 18–20, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2017.pdf> (15.02.2018).

¹⁰ Freedom House, *Freedom in the World 2017: Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy*, 2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FIW_2017_Report_Final.pdf (15.02.2018).

¹¹ A. Zorska, *Knowledge development and transfer in foreign subsidiaries and their parent transnational corporations*, "International Journal of Management and Economics" 2013, vol. 40, s. 7–29.

gospodarki¹², oraz powstanie grupy przedsiębiorstw wcześniej zglobalizowanych (*born-globals*) i rozwój startupów jako specyficznego, silnie umiędzynarodowionego miejsca pracy¹³.

Za istotne przemiany pracy pod wpływem liberalizacji przepływów kapitału można uznać m.in. tworzenie nowych miejsc pracy w gospodarkach goszczących dla ZIB oraz wzrost znaczenia sektora bankowego i finansowego jako generatora ograniczonej liczby bardzo dobrze płatnych miejsc pracy¹⁴.

Wydaje się, że ważnym następstwem liberalizacji przepływu towarów w przypadku rynków pracy były m.in. tworzenie nowych miejsc pracy w zagranicznych podmiotach sieci wytwórczych KTN – głównie w krajach rozwijających się i transformujących gospodarki¹⁵, oraz zmiany w strukturze zatrudnienia w gospodarkach wysokorozwiniętych, takie jak: spadek zatrudnienia w przemyśle; tworzenie większej liczby miejsc pracy w handlu i usługach, co wiązało się ze zmianami w profilu oczekiwanych przez pracodawców kompetencji zatrudnionych; wzrost strukturalnego bezrobocia, szczególnie widoczny w dawnych regionach przemysłowych, które dotknęło grupy pracowników silnie reprezentowane w tych branżach i obszarach geograficznych (m.in. osoby bez wyższego wykształcenia i mężczyźni).

W zakresie globalnej liberalizacji usług istotne przemiany na rynkach pracy dotyczyły m.in. utworzenia nowej kategorii miejsc pracy w usługach świadczonych zdalnie za pośrednictwem sieci informacyjnych, co umożliwiło świadczenie pracy niezależnie od lokalizacji usługodawcy i usługobiorcy; wzrost samozatrudnienia; wzrost znaczenia grupy wysoko wyspecjalizowanych profesjonalistów świadczących unikalne usługi dla międzynarodowej grupy klientów; wzrost liczby miejsc pracy dla umiarkowanie wykwalifikowanych pracowników centrów offshoringowych i outsourcingowych, świadczących wystandaryzowane usługi jako element zdelokalizowanych procesów biznesowych¹⁶. Przemiany zainicjowane dzięki liberalizacji usług w połączeniu z rozwojem technologii informacyjnych oddziałują

¹² A. Zorska, *Przemiany w organizacji działalności innowacyjnej korporacji transnarodowych*, „Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego” 2008, nr 1, z. 15, s. 86–87.

¹³ T.K. Madsen, P. Servais, *The Internationalization of Born Globals: An Evolutionary Process?*, „International Business Review” 1997, vol. 6, s. 561–583.

¹⁴ R. Fahlenbrach, R.M. Stulz, *Bank CEO incentives and the credit crisis*, „Journal of Financial Economics” 2011, vol. 99, s. 11–26.

¹⁵ A. Zorska, *Changes in the Innovation Activity of Transnational Corporations*, „Master of Business Administration” 2009, nr 3, s. 14–29.

¹⁶ L. Gratton, *The future of work*, „Business Strategy Review” 2010, vol. 21, s. 16–23.

na zwiększenie wolności kształtowania miejsca i czasu wykonywania pracy osób świadczących usługi za pośrednictwem sieci informacyjnych¹⁷.

Ograniczenie barier dla przepływu ludzi jako rezultat liberalizacji państw miało najprawdopodobniej mniejszy zakres niż w przypadku pozostałych kategorii przepływów. Wydaje się jednak, że również to zjawisko przyczyniło się do wystąpienia przemian zachodzących na rynkach pracy w światowej gospodarce, szczególnie w kontekście zwiększenia możliwości wewnętrznych migracji w granicach poszczególnych państw. Do istotnych zjawisk w tym zakresie można zaliczyć m.in. wzrost liczby mieszkańców miast, co powiązane jest z szybkim spadkiem odsetka zatrudnionych w rolnictwie oraz wzrostem zatrudnienia w przemyśle i usługach w krajach rozwijających się i transformujących gospodarki, które włączyły się do globalnej wymiany gospodarczej¹⁸. Stały napływ pracowników do miast, szczególnie w krajach Azji Środkowej i Wschodniej, zwiększał podaż pracy i ograniczył jej koszty, co w przypadku korporacji transnarodowych umożliwiło relokację miejsc pracy w globalnych sieciach wytwórczych z państw wysokorozwiniętych do państw rozwijających się i transformujących gospodarki.

6.1.2. Korporacje transnarodowe – beneficjenci globalizacji pracy

Wyniki analizy przemian działalności korporacji transnarodowych w ostatnich trzech dekadach wskazują na istotny wzrost znaczenia dwóch właściwości tych podmiotów: zdolności tworzenia wartości niematerialnych oraz swobodnej konfiguracji elementów sieci tworzenia wartości dodanej. Korporacje transnarodowe w coraz większym stopniu postrzegane są jako repozytoria wiedzy gromadzonej i rozwijanej w postaci m.in. technologii, patentów, *know-how* oraz kompetencji pracowników w celu budowy i utrzymania międzynarodowej konkurencyjności w oparciu o wiązki przewag konkurencyjnych, łączących zarówno niematerialne zasoby, jak i tradycyjne przewagi konkurencyjne¹⁹. Rosnąca możliwość swobodnej konfiguracji przestrzennej oraz wirtualizacji działalności KTN stanowi pochodną zwiększającej się modularności elementów sieci tworzenia wartości dodanej

¹⁷ E. Brynjolfsson, L.M. Hitt, *Beyond Computation: Information Technology, Organizational Transformation and Business Performance*, "The Journal of Economic Perspectives" 2000, vol. 14, s. 23–48.

¹⁸ B.R. Barber, *If Mayors Ruled the World: Dysfunctional Nations, Rising Cities*, Yale University Press, New Heaven, London 2013, s. 2–24.

¹⁹ I. Nonaka, *The Knowledge-Creating Company*, "Harvard Business Review" 1991, vol. 69, s. 96–104.

przedsiębiorstw²⁰. Pozwala to na realizowanie złożonych strategii lokalizacyjnych, polegających na przenoszeniu elementów działalności do lokalizacji posiadających optymalne z punktu widzenia KTN walory, w tym walory związane z zasobami ludzkimi i pracą wykonywaną na rzecz tych podmiotów²¹.

Dążenie do podnoszenia międzynarodowej konkurencyjności przez KTN ma istotne znaczenie z perspektywy rozwoju technologii w obszarach o kluczowym znaczeniu dla przemian rynku pracy, a więc: robotyzacji w przemyśle oraz automatyzacji w usługach. W obu tych dziedzinach dochodzi do zastosowania maszyn w procesie wytwórczym.

Wykorzystanie robotów przemysłowych nie jest zjawiskiem nowym, ale produkcja tych zaawansowanych maszyn po okresie umiarkowanego wzrostu z początku lat 90. XX wieku przyspieszyła od 2012 roku i rośnie o ponad 15% rocznie²². W tej dziedzinie istotne znaczenie z perspektywy przemian rynku pracy, o potencjale przełomowej innowacji w przemyśle, ma coraz powszechniejsze zastosowanie technologii wytwarzania addytywnego (*additive manufacturing*), w którym dzięki zastosowaniu drukarek przestrzennych proces produkcji jest prawie w całości wykonywany przez maszyny²³. Stosunkowo mniej zbadanym zjawiskiem jest automatyzacja usług, w obrębie której wykorzystuje się algorytmy, elementy maszynowego uczenia (*machine learning*) na dużych zbiorach danych (*Big Data*) oraz sztucznej inteligencji. Wyniki analiz oddziaływania tych przemian na rynki pracy w wysoko rozwiniętych gospodarkach ukazują stagnację w ramach przyrostu liczby miejsc pracy związanych z wykonywaniem powtarzalnych, rutynowych prac umysłowych i fizycznych, które w stosunkowo łatwy sposób można zrobotyzować. W tym samym okresie ostatnich trzech dekad w gospodarkach wysoko rozwiniętych rośnie liczba miejsc pracy, w których istotne znaczenie ma wykonywanie niestandardowych zadań umysłowych lub fizycznych, co potwierdzają badania dotyczące funkcjonowania gospodarki w USA²⁴ oraz Wielkiej

²⁰ A. Zorska, *Outsourcing i offshoring w ujęciu paradygmatu DLE*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2012, nr 4, s. 21–37.

²¹ R. Malik, *Key location factors and the evolution of motives for business service offshoring to Poland*, „Journal of Economics and Management” 2018, vol. 31, s. 119–132.

²² International Federation of Robotics, *World Robotics 2017 Industrial Robots*, s. 22–23, https://ifr.org/downloads/press/Executive_Summary_WR_2017_Industrial_Robots.pdf (15.02.2018).

²³ R. Jiang, R. Kleer, F.T. Piller, *Predicting the future of additive manufacturing: A Delphi study on economic and societal implications of 3D printing for 2030*, „Technological Forecasting and Social Change” 2017, vol. 117, s. 84–97.

²⁴ H. David, D. Dorn, *The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market*, „The American Economic Review” 2013, vol. 103, s. 1553–1597.

Brytanii²⁵. Według niektórych badań tendencje te będą się nasilały i blisko połowa aktualnych miejsc pracy może zostać w znacznym stopniu poddana robotyzacji i automatyzacji²⁶.

Realizacja strategii lokalizacyjnych KTN prowadzi do budowy portfeli lokalizacji charakteryzujących się różnymi walorami. Jak pokazały badania, z punktu widzenia KTN fundamentalne znaczenie w wyborze lokalizacji dla międzynarodowego przenoszenia działalności gospodarczej mają zasoby kapitału ludzkiego w gospodarkach goszczących²⁷. Pod tym względem działalność KTN oddziałuje bezpośrednio na rynki pracy w lokalizacjach goszczących oraz wpływa pośrednio na rynki pracy w gospodarkach macierzystych²⁸.

Wyniki syntezy efektów zewnętrznych międzynarodowego przenoszenia działalności gospodarczej dokonanej przez A. Zorską w zakresie zatrudnienia i płac w gospodarkach goszczących wskazują na zasadnicze efekty mające charakter ilościowy – wzrost zatrudnienia, oraz jakościowy – podnoszenie kwalifikacji pracowników i wzrost wydajności pracy. Istotną konstatacją stanowi obserwacja, że płace wśród zatrudnionych przez lokalne filie KTN są w większości gospodarek goszczących wyższe, niż ma to miejsce w przypadku krajowych przedsiębiorstw²⁹. Wydaje się, że przenoszenie działalności przez KTN wywiera ogólnie pozytywny wpływ na rynki pracy w gospodarkach goszczących³⁰, choć w literaturze zwraca się również uwagę na możliwość wystąpienia efektów wypychania w stosunku do lokalnych przedsiębiorstw³¹, w tym silnej konkurencji na rynkach pracy, ograniczającej możliwość rozwoju lokalnych przedsiębiorstw³².

Stosunkowo bardziej złożonym zagadnieniem jest oddziaływanie międzynarodowego przenoszenia działalności przez korporacje transnarodowe na rynki pracy

²⁵ M. Goos, A. Manning, *Lousy and Lovely Jobs: The Rising Polarization of Work in Britain*, "The Review of Economics and Statistics" 2007, vol. 89, s. 118–133.

²⁶ C.B. Frey, M.A. Osborne, *The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?*, "Technological Forecasting and Social Change" 2017, vol. 114, s. 254–280.

²⁷ R. Malik, *Lokalizacja w offshoringu usług*, CeDeWu, Warszawa 2016, s. 205–212.

²⁸ R. Malik, *Przenoszenie usług biznesowych opartych na wiedzy i tworzenie się ich skupisk – przypadek Polski*, w: *Kreatywność i innowacyjność w erze cyfrowej. Twórcza destrukcja 2*, red. A. Zorska, M. Mołęda-Zdziech, B. Jung, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014, s. 219–236.

²⁹ A. Zorska, *Korporacje transnarodowe...*, op.cit., s. 289–290.

³⁰ R. Malik, *Przenoszenie usług biznesowych do Polski: uwarunkowania, przebieg i skutki procesu*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2013, nr 1, s. 203–223.

³¹ R. Kosova, *Do Foreign Firms Crowd out Domestic Firms? Evidence from the Czech Republic*, "The Review of Economics and Statistics" 2010, vol. 92, s. 861–881.

³² J. Hardy, M. Sass, M.P. Fifekova, *Impacts of Horizontal and Vertical Foreign Investment in Business Services: The Experience of Hungary, Slovakia and the Czech Republic*, "European Urban and Regional Studies" 2011, vol. 18, s. 427–428.

w gospodarkach macierzystych, będących zazwyczaj gospodarkami wysoko rozwiniętymi. Wyniki przeprowadzonej przez R. Crino metaanalizy badań nad tym zjawiskiem wskazują, że począwszy od lat 80. XX wieku przenoszenie produkcji przemysłowej było istotną determinantą wzrostu nierówności wynagrodzeń w gospodarkach wysoko rozwiniętych i przyczyniało się do względnego obniżenia popytu na pracę w segmencie pracowników o najniższych kompetencjach, co w konsekwencji doprowadziło do wzrostu ryzyka utraty pracy w tej grupie zawodowej. Rezultaty analizy dotyczącej międzynarodowego przenoszenia działalności usługowej prowadzą do odmiennych wniosków, ukazując z jednej strony niewielki wpływ tych procesów na ogólną liczbę miejsc pracy w gospodarkach macierzystych, z drugiej zaś silne oddziaływanie tego zjawiska na proporcję między zatrudnionymi o wysokich i niskich kompetencjach, co przyczynia się do zwiększania udziału wysoko wykwalifikowanych pracowników³³.

Analizując przemiany na rynkach pracy w gospodarkach wysoko rozwiniętych, można zauważyć, że dochodzi w nich do jednoczesnego oddziaływania dwóch trendów: automatyzacji i robotyzacji oraz międzynarodowego przenoszenia działalności gospodarczej. Wydaje się, że ważne pytanie badawcze może stanowić próba analizy proporcji, w jakich robotyzacja i automatyzacja z jednej strony, a offshoring i outsourcing z drugiej odpowiadają za przemiany na globalnym rynku pracy³⁴.

6.1.3. Międzynarodowe organizacje gospodarcze – architekci rynków pracy

Jak zauważyła A. Zorska, „międzynarodowe organizacje gospodarcze odgrywają ważną rolę w procesie globalizacji, gdyż ich zadaniem jest promowanie wielostronnej wymiany międzynarodowej, co prowadzi do wzrostu globalnej integracji poprzez rynek”³⁵. Tym samym działalność międzynarodowych organizacji gospodarczych oddziałuje na przemiany rynków pracy, a zasadnicze znaczenie pod tym względem ma Światowa Organizacja Handlu (WTO) – jako wiodący architekt międzynarodowego porządku gospodarczego, oraz Międzynarodowa

³³ R. Crino, *Offshoring, Multinational and Labour Market: A Review of the Empirical Literature*, “Journal of Economic Surveys” 2009, vol. 23, s. 197–235.

³⁴ M. Ford, *The rise of the robots: Technology and the threat of mass unemployment*, Oneworld Publications, New York 2015, s. 83–128.

³⁵ A. Zorska, *Korporacje transnarodowe...*, op.cit., s. 21.

Organizacja Pracy (ILO) – jako podmiot koncertujący swoje działania na zagadnieniach pracowniczych.

Do głównych osiągnięć Światowej Organizacji Handlu od momentu jej powstania w 1995 roku można zaliczyć podpisanie: *Basic Telecommunication Agreement*, liberalizującego dostęp do krajowych rynków telekomunikacyjnych, *Agreement on Financial Services*, wprowadzającego bardziej liberalne warunki działania inwestorów zagranicznych w sektorze finansowym krajów sygnatariuszy porozumienia, oraz *Information Technology Agreement (ITA)*, stanowiącego istotny krok w kierunku eliminacji ceł i innych ograniczeń w handlu produktami i usługami IT. Działalność Światowej Organizacji Handlu doprowadziła do znacznej liberalizacji międzynarodowej wymiany handlowej, a poprzez to m. in. do wzrostu wartości światowego handlu i przepływów zagranicznych inwestycji bezpośrednich, co wywarło istotny wpływ na przemiany rynków pracy³⁶.

Znaczenie tych organizacji pod względem globalizacji rynków pracy przejawia się w trzech zasadniczych dziedzinach: tworzeniu przestrzeni dla bardziej swobodnej wymiany gospodarczej, tworzeniu impulsów rynkowych wspierających określone rodzaje działalności oraz określaniu standardów pracy.

Stworzenie przestrzeni bardziej swobodnych przepływów gospodarczych zwiększyło partycypację pracowników w globalnej gospodarce. W warunkach bardziej swobodnego obiegu gospodarczego innowacje dotyczące pracy mogą ulegać szybszej dyfuzji i w większym stopniu kształtować rozwój globalnych tendencji na rynkach pracy. Przemiany te dotyczą zarówno rozprzestrzeniania się wspomnianej wyżej robotyzacji i automatyzacji oraz innych trendów kształtujących pracę, takich jak np. gospodarka dzielenia się (*sharing economy*) i gospodarka oparta na pracy na żądanie (*gig economy*). W przestrzeni zliberalizowanych przepływów przełomowe technologie mogą łatwiej oddziaływać na peryferyjne rynki, które do tej pory charakteryzowały się opóźnieniami w rozwoju technicznym w stosunku do metropolii, i dzięki „przeskakiwaniu” (*leapfrogging*) poszczególnych etapów rozwoju prowadzić do radykalnych globalnych przemian gospodarczych³⁷. Tempo tych przemian w ostatnich trzech dekadach stanowiło źródło szans i zagrożeń oraz prowadziło do sytuacji, w której zarówno indywidualny sukces, jak i porażka jednostek na rynku pracy przybierały bardziej radykalną formę.

³⁶ A. Subramanian, S.J. Wei, *The WTO promotes trade, strongly but unevenly*, “Journal of International Economics” 2007, vol. 72, s. 151–175.

³⁷ W.E. Steinmueller, *ICTs and the possibilities for leapfrogging by developing countries*, “International Labour Review” 2001, vol. 140, s. 193–210.

Architektura międzynarodowych porozumień oddziaływała na rynki pracy poprzez tworzenie impulsów rynkowych decydujących o rozwoju lub regresie działalności w poszczególnych branżach, co wpływa m.in. na liczbę zatrudnionych, perspektywy zawodowe oraz popularność profesji. Przejawem takiego oddziaływania mogą być przemiany na rynku pracy, dotyczące szczególnie górnictwa węgla kamiennego i produkcji energii, jakie nastąpią po wdrożeniu porozumień zawartych na konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu w Paryżu w 2015 roku, zmierzających do ograniczenia emisji dwutlenku węgla i stopniowej dekarbonizacji światowej gospodarki³⁸.

Trzecim istotnym obszarem oddziaływania międzynarodowych organizacji na rynki pracy, szczególnie widocznym w działalności Międzynarodowej Organizacji Pracy, jest tworzenie międzynarodowych standardów oraz przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom na rynku pracy. Do istotnych inicjatyw w tym zakresie można zaliczyć takie przedsięwzięcia jak przyjęta w 1998 roku *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, wzywająca do respektowania prawa pracowników do zrzeszania się, wyeliminowania przymusowej pracy i zatrudniania dzieci oraz przeciwdziałania dyskryminacji w miejscu pracy. O ile przedmiotem dyskusji może być to, do jakiego stopnia przyjęte rozwiązania są powszechnie respektowane, o tyle bezsprzecznie należy przyznać, że takie przedsięwzięcia pełnią istotną funkcję, wyznaczając kierunki dyskursu oraz ustalając standardy, do których poszczególne grupy podmiotów globalizacji muszą się odnieść. Ta ważna rola Międzynarodowej Organizacji Pracy w procesie kształtowania nowych reguł pracy w odpowiedzi na wyzwania globalizacji została doceniona w 2002 roku, kiedy powierzono tej organizacji opracowanie analizy dotyczącej społecznych aspektów globalizacji w celu koordynowania międzynarodowego dialogu w tym zakresie³⁹.

Analizując możliwości dalszej liberalizacji międzynarodowej wymiany handlowej w kontekście aktualnej rundy negocjacyjnej Światowej Organizacji Handlu zainicjowanej w 2001 roku w Doha, można zauważyć występującą w pierwszej dekadzie XXI wieku tendencję do odchodzenia od wielostronnych światowych porozumień handlowych w kierunku porozumień bilateralnych lub mających regionalny charakter. Biorąc pod uwagę wstrzymanie rozmów nad Transatlantyckim Partnerstwem w dziedzinie Handlu i Inwestycji (ang. *Transatlantic Trade and Investment Partnership* – TTIP) oraz Partnerstwem Transpacyficznym (ang.

³⁸ E. Lachapelle, R. MacNeil, M. Paterson, *The political economy of decarbonisation: from green energy 'race' to green 'division of labour'*, "New Political Economy" 2017, vol. 22, s. 311–327.

³⁹ Międzynarodowa Organizacja Pracy, *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf> (15.02.2018).

Trans-Pacific Partnership – TPP) w 2017 roku i licznie artykułowanymi w różnych częściach świata postulatami ochrony rynków lokalnych i wzmocnienia roli państw narodowych, pod znakiem zapytania należy postawić trwałość osiągnięć liberalnego świata oraz nieustannego oddziaływania liberalizacji na światowe rynki pracy.

6.1.4. Organizacje pozarządowe – strażnicy zasad i sumienie globalizacji

Wśród grup podmiotów uczestniczących w globalizacji i kształtujących rynki pracy na świecie organizacje pozarządowe wydają się posiadać stosunkowo najmniejsze, choć stopniowo rosnące znaczenie. Do niedawna nawet organizacje pozarządowe podejmujące międzynarodowe działania ograniczały się do wybranych państw, w ostatnich dwóch dekadach nastąpiło jednak zasadnicze umiędzynarodowienie działalności tych podmiotów⁴⁰. Ważnymi czynnikami oddziałującym na możliwość dalszego wzrostu ich globalnego znaczenia są: zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy oraz przewidywany wzrost strumienia finansowania tych podmiotów. Istotną rolę odgrywają w tym przypadku różne inicjatywy, takie jak m.in. kampania organizacji The Giving Pledge, której sygnatariusze, a wśród nich osoby zaliczane do grona najbogatszych ludzi na świecie, w tym jej inicjatorzy Bill Gates i Warren Buffet, zobowiązały się przekazać na cele charytatywne większą część swojego majątku⁴¹. Aktywności podejmowane przez organizacje pozarządowe są bardzo różnorodne i do istotnych obszarów oddziaływania tej grupy podmiotów na rynki pracy na świecie można zaliczyć m.in. promocję standardów pracy, zapobieganie negatywnym zjawiskom na rynkach pracy oraz wspieranie edukacji i wzrostu kwalifikacji.

Przykładem oddziaływania o globalnym znaczeniu w obszarze standardów pracy jest działalność międzynarodowego ruchu zainicjowanego przez organizacje pozarządowe w celu wspierania sprawiedliwego handlu (*Fair Trade*). Organizacje zrzeszone w tym ruchu podejmują inicjatywy w zakresie m.in. opracowania

⁴⁰ H. Teegen, J.P. Doh, S. Vachani, *The importance of nongovernmental organizations (NGOs) in global governance and value creation: An international business research agenda*, "Journal of International Business Studies" 2004, vol. 35, s. 463–483.

⁴¹ J. Sadeh, M. Tonin, M. Vlassopoulos, *Why Give Away your Wealth? An Analysis of the Billionaires' View*, Discussion Papers in Economics and Econometrics, 2014, https://www.southampton.ac.uk/assets/imported/transforms/content-block/UsefulDownloads_Download/B3EE40E25DCE4C3494D2D-BE4B4B0A7D1/14172.pdf (15.02.2018).

standardów produkcji, informowania i propagowania wiedzy wśród konsumentów, certyfikacji towarów czy wspierania zrzeszeń producenckich. Działania te dotyczą głównie produktów żywnościowych w gospodarkach rozwijających się i ułatwiają, szczególnie mniejszym producentom, eksport towarów na zagraniczne rynki. Istotną rolę w działalności tego ruchu odgrywa organizacja Fairtrade International (FLO) ustanowiona w 1997 roku i będąca właścicielem powszechnie rozpoznawalnego w krajach wysokorozwiniętych znaku handlowego FAIR-TRADE. W ramach oddziaływania na rynki pracy ruch sprawiedliwego handlu wymaga od producentów przestrzegania zaleceń Międzynarodowej Organizacji Pracy w zakresie m.in. prawa do zrzeszania się i układów zbiorowych, wolności od dyskryminacji w miejscu pracy, zakazu pracy dzieci oraz zachowania standardów bezpieczeństwa i higieny pracy⁴². Przykładem skutecznego działania podjętego w ramach inicjatywy sprawiedliwego handlu była konsumencka presja na korporacje transnarodowe działające w branży spożywczej w celu poprawy warunków pracy na plantacjach kawy, która doprowadziła do zwiększenia pozyskiwania surowca w warunkach pracy zgodnych z zaleceniami Międzynarodowej Organizacji Pracy przez transferowe korporacje, takie jak m.in. Nestle, Procter & Gamble czy Starbucks⁴³.

Podsumowanie

Wyniki analizy przemian rynków pracy pod wpływem globalizacji wskazują na istotne oddziaływanie czterech grup podmiotów, zasadniczych uczestników globalizacji, tj. państw, korporacji transnarodowych, międzynarodowych organizacji gospodarczych i organizacji pozarządowych.

Państwa jako podmioty globalizacji poprzez liberalizację polityczną i gospodarczą umożliwiły powstanie przestrzeni bardziej swobodnych przepływów kapitału, wiedzy, towarów, usług i ludzi, w obrębie której innowacje organizacyjne i technologiczne dotyczące rynków pracy mogły łatwiej rozprzestrzenić się w światowej gospodarce. W swoim podstawowym znaczeniu liberalizacja polityczna i gospodarcza przełomu lat 80. i 90. XX wieku dotyczyła włączenia licznej grupy państw w procesy międzynarodowej wymiany gospodarczej, co

⁴² L.T. Reynolds, *Fairtrade, certification, and labor: global and local tensions in improving conditions for agricultural workers*, "Agriculture and Human Values" 2014, vol. 31, s. 499–511.

⁴³ D. Jaffee, *Brewing justice: Fair trade coffee, sustainability, and survival*, University of California Press, Berkeley 2014, s. 11–35.

doprowadziło do wzrostu liczby pracowników, na których oddziaływały przemiany rynków pracy w światowej gospodarce. Architektura bardziej swobodnych przepływów gospodarczych została formalnie skodyfikowana dzięki działaniom podjętym na forum międzynarodowych organizacji gospodarczych, dla których zasadnicze znaczenie miały regulacje Światowej Organizacji Handlu. Działania państw i międzynarodowych organizacji stworzyły przestrzeń, w której możliwa stała się rosnąca globalizacja pracy, w praktyce realizowana w ramach działalności korporacji transnarodowych. W niniejszym rozdziale omówiono dwa obszary działalności KTN, które w istotny sposób przyczyniły się do globalizacji pracy, a więc: delokalizację działalności gospodarczej oraz rozwój technologii wspierających robotyzację przemysłu i automatyzację usług. Działalność organizacji pozarządowych, m.in. ruchu sprawiedliwego handlu, oraz międzynarodowych organizacji gospodarczych, w szczególności Międzynarodowej Organizacji Pracy, oddziaływała na globalizację pracy poprzez formułowanie i wdrażanie jednolitych standardów oraz podejmowanie wysiłków na rzecz korygowania nadużyć. Biorąc pod uwagę obserwowane od początku światowego kryzysu finansowego z 2007 roku przemiany w zakresie wolności politycznej i gospodarczej, istotne wydaje się pytanie o kierunki ewolucji i trwałość przestrzeni swobodnych przepływów w światowej gospodarce, która stanowi podstawę globalizacji pracy.

W toku rozważań wskazano kilka kierunków dalszych badań. Przegląd literatury przedmiotu oraz zarys analizowanego zjawiska wskazuje, że globalizacja pracy jest zagadnieniem złożonym i wielowątkowym, które nie zostało do tej pory w kompleksowy sposób opisane. Można domniemywać, że zakres problemowy tego zagadnienia stanowi istotną trudność w podjęciu takiej syntezy. Ważnym i w niedostateczny jeszcze sposób zbadanym zagadnieniem jest pytanie o proporcję, w jakiej zmiany na rynkach pracy w globalnej gospodarce powodowane są międzynarodowym przenoszeniem działalności gospodarczej, a w jakim stopniu stanowią rezultat postępu naukowo-technicznego, co dotyczy zwłaszcza robotyzacji w przemyśle i automatyzacji w usługach. Z wątków podjętych w niniejszym rozdziale ważne wydaje się również wskazanie i przeanalizowanie obszarów, w obrębie których procesy globalizacji pracy mogą sięgać najdalej. Jest to też pytanie o istnienie branż, specjalizacji i zawodów, w których można by dopatrzeć się istnienia globalnego rynku pracy *par excellence*, czyli globalnego obszaru konkurencji między jednostkami, nieograniczonej lokalizacją wykonywania pracy.

Bibliografia

- Barber B.R., *If Mayors Ruled the World: Dysfunctional Nations, Rising Cities*, Yale University Press, New Haven, London 2013.
- Brynjolfsson E., Hitt L.M., *Beyond Computation: Information Technology, Organizational Transformation and Business Performance*, "The Journal of Economic Perspectives" 2000, vol. 14.
- Crino R., *Offshoring, Multinational and Labour Market: A Review of the Empirical Literature*, "Journal of Economic Surveys" 2009, vol. 23.
- David H., Dorn D., *The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market*, "The American Economic Review" 2013, vol. 103.
- Fahlenbrach R., Stulz R.M., *Bank CEO incentives and the credit crisis*, "Journal of Financial Economics" 2011, vol. 99.
- Freedom House, *Freedom in the World 2017: Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy*, 2017, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FIW_2017_Report_Final.pdf (15.02.2018).
- Ford M., *The rise of the robots: Technology and the threat of mass unemployment*, Oneworld Publications, New York 2015.
- Frey C.B., Osborne M.A., *The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?*, "Technological Forecasting and Social Change" 2017, vol. 114.
- Friedman T.L., *The World is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*, Farrar Straus Giroux, New York 2005.
- Goos M., Manning A., *Lousy and Lovely Jobs: The Rising Polarization of Work in Britain*, "The Review of Economics and Statistics" 2007, vol. 89.
- Gratton L., *The future of work*, "Business Strategy Review" 2010, vol. 21.
- Gwartney J., Lawson R., Hall J., *Economic Freedom of the World 2017 Annual Report*, 2017, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2017.pdf> (15.02.2018).
- Hardy J., Sass M., Fifekova M.P., *Impacts of Horizontal and Vertical Foreign Investment in Business Services: The Experience of Hungary, Slovakia and the Czech Republic*, "European Urban and Regional Studies" 2011, vol. 18.
- International Federation of Robotics, *World Robotics 2017 Industrial Robots*, 2017, https://ifr.org/downloads/press/Executive_Summary_WR_2017_Industrial_Robots.pdf (15.02.2018).
- Jaffee D., *Brewing justice: Fair trade coffee, sustainability, and survival*, University of California Press, Berkeley 2014.
- Jiang R., Kleer R., Piller F.T., *Predicting the future of additive manufacturing: A Delphi study on economic and societal implications of 3D printing for 2030*, "Technological Forecasting and Social Change" 2017, vol. 117.

- Kosova R., *Do Foreign Firms Crowd out Domestic Firms? Evidence from the Czech Republic*, "The Review of Economics and Statistics" 2010, vol. 92.
- Lachapelle E., MacNeil R., Paterson M., *The political economy of decarbonisation: from green energy 'race' to green 'division of labour'*, "New Political Economy" 2017, vol. 22.
- Madsen T.K., Servais P., *The Internationalization of Born Globals: An Evolutionary Process?*, "International Business Review" 1997, vol. 6.
- Malik R., *Key location factors and the evolution of motives for business service offshoring to Poland*, "Journal of Economics and Management" 2018, vol. 31.
- Malik R., *Lokalizacja w offshoringu usług*, CeDeWu, Warszawa 2016.
- Malik R., *Przenoszenie usług biznesowych opartych na wiedzy i tworzenie się ich skupisk – przypadek Polski*, w: *Kreatywność i innowacyjność w erze cyfrowej. Twórcza destrukcja 2*, red. A. Zorska, M. Mołęda-Zdziech, B. Jung, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2014.
- Malik R., *Przenoszenie usług biznesowych do Polski: uwarunkowania, przebieg i skutki procesu*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace” 2013, nr 1.
- Międzynarodowa Organizacja Pracy, *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*, 2002, <http://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/report.pdf> (15.02.2018).
- Nonaka I., *The Knowledge-Creating Company*, "Harvard Business Review" 1991, vol. 69.
- Raynolds L.T., *Fairtrade, certification, and labor: global and local tensions in improving conditions for agricultural workers*, "Agriculture and Human Values" 2014, vol. 31.
- Rifkin J., *The End of work*, Putmans, New York 1995.
- Sadeh J., Tonin M., Vlassopoulos M., *Why Give Away your Wealth? An Analysis of the Billionaires' View*, Discussion Papers in Economics and Econometrics, 2014, https://www.southampton.ac.uk/assets/imported/transforms/content-block/UsefulDownloads_Download/B3EE40E25DCE4C3494D2DBE4B4B0A7D1/14172.pdf (15.02.2018).
- Steinmueller W.E., *ICTs and the possibilities for leapfrogging by developing countries*, "International Labour Review" 2001, vol. 140.
- Stiglitz J.E., *Globalization and its Discontents*, Norton, New York 2002.
- Subramanian A., Wei S.J., *The WTO promotes trade, strongly but unevenly*, "Journal of International Economics" 2007, vol. 72.
- Teegen H., Doh J.P., Vachani S., *The importance of nongovernmental organizations (NGOs) in global governance and value creation: An international business research agenda*, "Journal of International Business Studies" 2004, vol. 35.
- Williams S., Bradley H., Devadason R., Erickson M., *Globalization and Work*, Polity Press, Cambridge 2013.
- Zorska A., *Changes in the Innovation Activity of Transnational Corporations*, "Master of Business Administration" 2009, no. 3.
- Zorska A., *Droga Chin ku globalizacji*, w: *Procesy globalizacji*, red. J. Rymarczyk, B. Skulska, W. Michalczyk, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Zorska A., *Knowledge development and transfer in foreign subsidiaries and their parent transnational corporations*, "International Journal of Management and Economics" 2013, vol. 40.

- Zorska A., *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*, PWE, Warszawa 2007.
- Zorska A., *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Zorska A., *Outsourcing i offshoring w ujęciu paradygmatu DLE*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2012, nr 4.
- Zorska A., *Przemiany w organizacji działalności innowacyjnej korporacji transnarodowych*, „Studia i Prace Kolegium Ekonomiczno-Społecznego” 2008, nr 1, z. 15.
- Zorska A., *Rozwój gospodarczy kraju w dobie globalizacji. Przykład Indii*, w: *Nauki ekonomiczno-społeczne i rozwój*, red. K. Żukrowska, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.

Towards globalization of work

Summary

States, transnational corporations, international economic organizations and non-governmental organizations are the key participants of globalization. Actions undertaken by these participant groups have influenced the globalization of work. Political and economic liberalization have contributed to the creation of a sphere of unrestricted economic flows and have facilitated the diffusion of organizational and technological innovation. The architecture of global flows, including basic labour market regulations, was formulated and established on the forum of international economic organizations. The actual labour market transformations were actually introduced by the transnational corporations. The improvement of international competitiveness by transnational corporations, through delocalization as well as robotization and automatization of work, had a marked effect. Non-governmental organizations, such as the Fair Trade movement, influenced the labour markets through promotion of work standards.

Keywords: labour, work, globalization, globalization of labour, liberalization, delocalization, robotization, automatization

